

Людмила Зеленська

доктор педагогічних наук, професор, декан факультету історії і права, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. Сковороди; Харків, Україна

ORCID: 0000-0002-3324-5173

E-mail: zelenskaya_ludmila@ukr.net

Андрій Черкашин

кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І. Зязюна, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна

ORCID: 0000-0003-4929-6706

E-mail: cherkashin68@ukr.net

Богдан Анціборенко

аспірант кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І. Зязюна, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна

ORCID: 0009-0002-9462-9979

E-mail: bohdan.ants@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ СОЦІАЛЬНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ: ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ТА ВИКЛИКИ

Анотація: у статті розглянуто основні педагогічні підходи при формуванні лідерських якостей у здобувачів вищої освіти. Надана характеристика кожного з підходів та проаналізовані педагогічні виклики, які трапляються на шляху формування лідерських якостей у студентів.

На основі аналізу педагогічних підходів та викликів були виокремлені особливості прояву лідерських якостей у фахівців соціальної сфери та сформовані рекомендації щодо їх ефективного формування.

Ключові слова: лідерство; педагогічний підхід; педагогічний виклик; лідерські якості; соціальні спеціальності; студенти.

Lyudmila Zelenska

doctor of science in pedagogy, full professor, dean of the faculty of history and law, professor of the department of education and innovative pedagogy, H. Skovoroda Kharkiv National

Pedagogical University; Kharkiv, Ukraine

E-mail: zelenskaya_ludmila@ukr.net

Andrii Cherkashyn

PhD in psychology, associate professor, professor of pedagogy and psychology of management of social systems academician I. Zyazyun, National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”; Kharkiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-4929-6706
E-mail: *cherkashin68@ukr.net*

Bohdan Antsiborenko

graduate student of the department of pedagogy and psychology of social systems management by the academician I. Zyazyun, National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”; Kharkiv, Ukraine
ORCID: 0009-0002-9462-9979
E-mail: *bohdan.ants@gmail.com*

FORMATION OF LEADERSHIP QUALITIES IN THE STUDENTS OF SOCIAL SPECIALTIES: PEDAGOGICAL APPROACHES AND CHALLENGES

Abstract: this article delves into essential pedagogical approaches employed in cultivating leadership qualities among higher education students. Each approach is meticulously characterized, and a comprehensive analysis of pedagogical challenges encountered during the process of nurturing leadership qualities in students is presented. Building upon the examination of these approaches and challenges, distinct features of leadership qualities in professionals within the social sphere are identified. Furthermore, the article provides strategic recommendations for the effective development of these qualities.

Keywords: leadership; pedagogical approach; educational challenge; leadership qualities; social specialties; students.

Lyudmila Zelenska, Andrii Cherkashyn, Bohdan Antsiborenko

An extended abstract of a paper on the subject of:

“Formation of leadership qualities in the students of social specialties: pedagogical approaches and challenges”

Problem setting. The development of leadership qualities among students in social specialties is one of the top priorities in higher education. The challenges and issues of today continuously highlight the growing demand for qualified professionals in the social sector. Leadership stands as a crucial component of the professional activities of social specialty experts. Leaders in the social sphere must possess the ability to influence people, motivate them towards change, tackle complex problems, and make responsible decisions. This task is intricate, as it requires

educators to employ diverse pedagogical approaches and address a range of challenges.

Recent research and publications analysis. The formation of leadership qualities in future specialists of the social sphere in higher education institutions is a complex process that requires a combination of psychological, pedagogical, and practical approaches. Soroka [1] emphasizes the importance of commitment, determination, confidence, responsibility, and other qualities in this process. Gurevich [2] suggests that student self-governance can be a valuable tool

for developing leadership qualities, particularly in future educators. Zhukova [3] underscores the need for meaningful and systematic development of leadership competencies, using innovative teaching methods and involving students in various activities. Polishchuk [4] highlights the role of values such as life, people, justice, freedom, and responsibility in the formation of leadership qualities, particularly through student self-government. These studies collectively underscore the importance of a holistic and multifaceted approach to developing leadership qualities in future specialists of the social sphere in higher education institutions.

Paper objective. Main objective is to investigate the pedagogical approaches and challenges of fostering leadership qualities in social work students. It aims to provide an overview of the importance of leadership in the social work field, highlight different pedagogical approaches that can be used to develop these qualities in students, and address the potential challenges faced in this process.

Paper main body. (setting the task). Ultimately, the paper seeks to offer valuable insights and recommendations for educators and institutions involved in preparing social work students to become effective leaders.

Presentation of the main material. Leadership is an important component of professional social work practice. Social work leaders must be able to influence others, motivate them to change, solve complex problems, and make responsible decisions.

The development of leadership qualities in social work students is one of the priority tasks of higher education. This task is complex, as it requires lecturers to use a variety of pedagogical approaches and take into account a number of challenges.

The concept of leadership has many definitions. Leadership is often seen as the ability to influence others and lead them to achieve a common goal. Leaders have qualities such as confidence, charisma,

communication skills, problem-solving skills, and motivation of others.

The development of leadership qualities in students has a number of advantages, both for the students themselves and for society as a whole.

For students, leadership development: promotes their personal and professional growth; helps them to successfully adapt to the conditions of the professional environment; increases their chances of a successful career.

For society, the development of leadership qualities in students: promotes the development of civic engagement and social cohesion; creates conditions for the formation of a new generation of leaders who will be able to solve complex social problems.

For social workers, leadership qualities are especially important. Social workers work with people who are often in difficult life situations. They need to be able to influence these people, motivate them to change, and help them achieve positive changes in their lives.

In the process of developing leadership qualities in social work students, the following pedagogical approaches can be used:

1) Developing approach implies creating conditions for the all-round development of the student's personality, including the development of his leadership skills. This approach involves creating an atmosphere in the learning environment that promotes the development of creativity, initiative, independence, critical thinking, and other personal qualities necessary for leadership.

2) Formative approach is aimed at forming the necessary leadership qualities in the student, such as communication skills, motivation, responsibility, initiative, critical thinking, etc. This approach involves the use of a variety of teaching methods and techniques, such as trainings, seminars, discussions, projects, etc.

3) Project approach involves involving students in the implementation of various projects that require leadership skills. This approach allows students to apply their

leadership skills in practical activities and gain valuable experience.

4) Group approach involves teaching students in a team, which contributes to the development of their leadership skills in interaction with other people. This approach allows students to learn to work in a team, make joint decisions, and resolve conflicts.

In the process of developing leadership qualities in social work students, the following challenges may arise:

1) Lack of motivation in students. Some students do not see the need to develop leadership qualities, as they believe that this is not important for their future professional activities. To address this challenge, lecturers should show students how leadership qualities can help them in their professional activities. For example, lecturers can tell students that leadership qualities are necessary for successful work as a social worker. They can also cite examples of how leadership qualities can be used to solve social problems.

2) Lack of experience in students. Social work students often have insufficient experience in practical activities, which can make it difficult to develop leadership qualities in them. To address this challenge, lecturers should involve students in the implementation of various practical tasks, internships, and volunteer activities. These opportunities will allow students to apply their

leadership skills in the real world and gain valuable experience.

3) Lack of resources. Some higher education institutions do not have enough resources to effectively develop leadership qualities in students, such as the necessary facilities, equipment, and specialists. To address this challenge, it is necessary to involve employers and non-governmental organizations in this process. For example, employers can provide students with the opportunity to complete internships in their organizations, and non-governmental organizations can provide opportunities for volunteer activities.

To overcome the challenges that arise in the process of developing leadership qualities in social work students, we developed following recommendations such as: show students examples of how leadership qualities can be used to solve social problems; involve students in the implementation of various practical tasks, internships, and volunteer activities; actively collaborate with employers and non-governmental organizations.

Conclusions of the research. The development of leadership qualities in social work students is an important task that requires lecturers to use a variety of pedagogical approaches and take into account a number of challenges.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний етап розвитку вищої освіти тісно пов'язаний із викликами сьогодення щодо вдосконалення підготовки студентів у закладах вищої освіти (ЗВО). Відповідно, формування лідерських якостей у студентів стає одним із пріоритетних завдань ЗВО. Сьогодні через проблеми та виклики розвитку суспільства зростає необхідність у підготовці кваліфікованих працівників соціальної сфери у ЗВО. Лідерство є важливою складовою професійної діяльності таких фахівців. Лідери соціальної сфери повинні мати

здатність впливати на людей, мотивувати їх до змін, вирішувати складні проблеми та приймати відповідальні рішення. Це вимагає від науково-педагогічних працівників використання різноманітних педагогічних підходів та врахування ряду викликів сьогодення щодо розвитку соціальної сфери.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Формування лідерських якостей у майбутніх фахівців у ЗВО – складний процес, що потребує поєднання психолого-педагогічного та практичного підходів. О. Сорока [1, с. 266] наголошує на важливості відданості, рішучості,

впевненості, відповідальності та інших якостей у цьому процесі. Гуревич Р. [2, с. 92] вважає, що студентське самоврядування може бути цінним інструментом для розвитку лідерських якостей, зокрема у майбутніх педагогів. Жукова А. [3, с. 203] наголошує на необхідності змістовного та системного розвитку лідерських компетенцій, використовуючи інноваційні методи навчання та залучаючи студентів до різноманітних видів діяльності. Поліщук О. [4, с. 147] висвітлює роль таких цінностей, як життя, людина, справедливість, свобода, відповідальність у формуванні лідерських якостей, зокрема через студентське самоврядування. Узагальнюючи доробки науковців із формування лідерських якостей у студентів ЗВО А. Черкашин зазначає, що лідерство має складний характер, достатню розробленість та велику кількість підходів, точок зору з приводу його визначення, що свідчить про його багатогранність та потребу в об'єктивному аналізі теорій лідерства. З точки зору автора більшість дослідників вважає, що лідерство – це процес впливу на групу людей із спільними інтересами та цінностями; де лідер – це особистість із певним набором особистісних якостей, який веде групу, надаючи приклад власними діями. Основними завданнями ЗВО, наголошує дослідник, повинно бути формування лідерських якостей у майбутніх фахівців із метою їхнього духовного розвитку, ефективної соціалізації та професіоналізації на користь суспільства [6;7;8 с.83].

Особливості роботи фахівців соціальної сфери визначаються Законами України: Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії [9 с.409], Про основи законодавства України про охорону здоров'я [10 с.19], Про соціальні послуги [11] та ін.

У сукупності ці дослідження підкреслюють важливість цілісного та багатогранного підходу до формування лідерських якостей у майбутніх фахівців у ЗВО.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Дослідники одноставно підтверджують важливість розвитку лідерських якостей студентів, проте тема їх розвитку у майбутніх спеціалістів соціальної сфери залишається недостатньо дослідженою.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основна мета статті полягає у дослідженні педагогічних підходів та викликів, пов'язаних із формуванням лідерських якостей у студентів соціальних спеціальностей. Здійснення огляду важливості лідерства у сфері соціальної роботи, висвітлення різних педагогічних методів, які можна використовувати для розвитку цих якостей у студентів, а також розгляд можливих викликів у цьому процесі. В кінцевому підсумку стаття спрямована на надання рекомендацій для науково-педагогічних працівників та ЗВО, які займаються підготовкою студентів соціальної сфери, з метою надання їм необхідних навичок для виявлення ефективного лідерства у своїй галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Лідерство є важливою складовою професійної діяльності фахівців соціальних спеціальностей. Лідери соціальної сфери повинні мати здатність впливати на людей, мотивувати їх до змін, вирішувати складні проблеми та приймати відповідальні рішення. Формування лідерських якостей у студентів соціальних спеціальностей є одним із пріоритетних завдань вищої освіти і потребує від науково-педагогічних працівників використання різноманітних педагогічних підходів та врахування ряду умов функціонування освітнього середовища.

Поняття лідерства має багато визначень. Найчастіше лідерство розглядається як здатність впливати на інших людей та вести їх до досягнення спільної мети. Лідери мають такі якості, як впевненість у собі, харизма, комунікативні навички, здатність до вирішення проблем та мотивації інших.[5]

Розвиток лідерських якостей у студентів має ряд переваг, як для самих студентів, так і для суспільства в цілому.

Для студентів розвиток лідерських якостей:

- сприяє їхньому особистісному та професійному зростанню;

- допомагає їм успішно адаптуватися до умов професійного середовища;

- підвищує їхні шанси на успішну кар'єру.

Для суспільства розвиток лідерських якостей у студентів:

- сприяє розвитку громадянської активності та соціальної згуртованості;

- створює умови для формування нового покоління лідерів, які будуть здатні вирішувати складні соціальні проблеми.

Для соціальних працівників лідерські якості є особливо важливими. Соціальні працівники взаємодіють із людьми, які часто перебувають у складних життєвих ситуаціях. Їм необхідно мати здатність впливати на цих людей, мотивувати їх до змін та допомагати їм досягти позитивних змін у житті.

У процесі формування лідерських якостей у студентів соціальних спеціальностей можуть використовуватися такі педагогічні підходи:

1. Розвиваючий підхід, який передбачає створення умов для всебічного розвитку особистості студента, включаючи розвиток його лідерських здібностей. Цей підхід передбачає створення в навчальному середовищі атмосфери, що сприяє розвитку творчості, ініціативності, самостійності, критичного мислення та інших особистісних якостей, необхідних для лідерства.

2. Формувальний підхід, який спрямований на формування у студента необхідних лідерських якостей, таких як здатність до комунікації, мотивація, відповідальність, ініціативність, критичне мислення тощо. Цей підхід передбачає використання різноманітних методів і прийомів навчання, таких як тренінги, семінари, дискусії, проекти тощо.

3. Проектний підхід, який передбачає залучення студентів до виконання різноманітних проектів, які вимагають від них лідерських навичок. Цей підхід дозволяє студентам застосувати свої лідерські здібності в практичній діяльності та отримати цінний досвід.

4. Груповий підхід, який передбачає навчання студентів у команді, що сприяє розвитку їх лідерських здібностей у взаємодії з іншими людьми. Цей підхід дозволяє студентам навчитися працювати в команді, приймати спільні рішення та вирішувати конфлікти.

У процесі розвитку лідерських якостей у студентів соціальних спеціальностей можуть виникати такі виклики:

1. Нестача мотивації. Деякі студенти не бачать необхідності у розвитку лідерських якостей, оскільки вважають, що це не є важливим для їхньої майбутньої професійної діяльності. Для вирішення цього виклику викладачі повинні показати студентам, як лідерські якості можуть допомогти їм у їхній професійній діяльності.

2. Відсутність професійного досвіду. Студенти соціальних спеціальностей часто мають недостатній досвід у практичній діяльності, що може ускладнювати формування у них лідерських якостей. Для вирішення цього виклику викладачі повинні залучати студентів до виконання різноманітних практичних завдань, стажувань та волонтерської діяльності.

3. Нестача ресурсів. Деякі ЗВО не мають достатніх ресурсів для ефективного формування лідерських якостей у студентів, таких як необхідні приміщення, обладнання та фахівці. Для вирішення цього виклику необхідно залучати до цього процесу роботодавців та громадські організації. Наприклад, роботодавці можуть надавати можливість студентам пройти стажування в своїх організаціях, а громадські організації можуть надавати можливості для волонтерської діяльності.

Під час аналізу педагогічних підходів та викликів було розроблено ряд

універсальних рекомендацій для науково-педагогічних працівників щодо формування лідерських якостей у студентів соціальних спеціальностей.

Студент має бачити реально існуючі приклади того, як лідерські якості можуть бути використані для вирішення соціальних проблем. До навчального процесу мають бути включені виконання студентами практичних завдань, проходження стажувань та волонтерська діяльність. Для подальшого розвитку лідерського потенціалу рекомендуємо активно співпрацювати з роботодавцями та громадськими організаціями.

Окрім рекомендацій, наведених вище, для підвищення ефективності процесу формування лідерських якостей у студентів соціальних спеціальностей можна використовувати такі додаткові заходи:

- Заохочення студентів до прийняття ініціативи та відповідальності.
- Створення можливостей для студентів для творчого самовираження.
- Підтримка студентських ініціатив.
- Забезпечення студентів доступом до інформації та ресурсів, необхідних для розвитку лідерських якостей.
- Створення бібліотеки матеріалів із питань лідерства.
- Організація зустрічей із лідерами думок в галузі.
- Проведення тренінгів та семінарів із розвитку лідерських якостей.

Список літератури:

1. Soroka, O., Kalaur, S., Balendr, A. (2019), "Diagnostics of Leadership Qualities of Specialists of "Man-Man" Type of Professions in Military and Civil Higher Education Institutions: Psychological and Pedagogical Approach", *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, vol.11, is.4, pp. 264-277, DOI: doi:10.18662/rrem/189
2. Gurevich, R., Brovchak L., Kholkovska, L. (2019), "The leadership qualities formation of future educators by means of

Впровадження таких заходів допоможе зробити процес формування лідерських якостей у студентів соціальних спеціальностей більш ефективним та результативним.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Формування лідерських якостей у студентів соціальних спеціальностей є важливим завданням, що вимагає від науково-педагогічних працівників використання різноманітних педагогічних підходів та врахування ряду викликів сьогодення. Використання рекомендацій, наведених у цій статті, допоможе науково-педагогічним працівникам ефективно формувати лідерські якості у студентів соціальних спеціальностей, що сприятиме їхньому особистісному, професійному зростанню та у майбутньому підвищить їхні шанси на успішну кар'єру. Формування лідерських якостей у майбутніх спеціалістів соціальної сфери дозволить вже сьогодні вплинути на якість та ефективність процесу відновлення та нормалізації суспільного життя у соціальній сфері.

Дослідження формування лідерських якостей у підготовці спеціалістів соціальної сфери у ЗВО є важливим завданням. Подальші дослідження у цьому напрямку повинні присвячені визначенню ефективних педагогічних умов щодо розвитку лідерських якостей у студентів соціальної сфери.

student self-government", *Theory and practice of social systems management*, pp. 89 – 101

3. Zhukova, A. (2022), "Modern concepts and approaches to the formation of leadership competence in the institutions of professional prehigher education", *Visnyk of the Lviv University, Series: Pedagogics*, pp. 65-72
4. Polishchuk, O., Polishchuk, O. (2021), "Axiological features of formation of leadership qualities in the process of obtaining higher education", *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, pp. 201 – 210

5. Краснощок І. Формування лідерських якостей студентів як завдання виховної діяльності куратора студентської групи / І. Краснощок // Наукові записки. Серія: “Педагогічні науки”. – 2021. – Вип. 94. – С. 144 – 150. – [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-194-144-150>

6. Черкашин А. Концептуальні положення методологічного виміру у контексті виховання лідерів у закладах вищої освіти / А. Черкашин // Теорія і практика управління соціальними системами. Щоквартальний науково-практичний журнал. Харків: НТУ “ХП”. – 2019. – № 1. – С. 102 – 115

7. Черкашин А. Методологічні підходи до виховання особистості майбутніх фахівців лідерів у закладах вищої освіти України / А. Черкашин // Теорія і практика управління соціальними системами. Щоквартальний науково-практичний журнал. Харків: НТУ “ХП”. – 2019. – № 2. – С. 60 – 72

8. Черкашин А. Феномен лідерства у закладах вищої освіти: теоретичний аналіз наукових досліджень / А. Черкашин // Теорія і практика управління соціальними системами. Щоквартальний науково-практичний журнал. – 2021. – № 4. – С. 76 – 85

References:

1. Soroka, O., Kalaur, S., Balendr, A. (2019), “Diagnostics of Leadership Qualities of Specialists of “Man–Man” Type of Professions in Military and Civil Higher Education Institutions: Psychological and Pedagogical Approach”, *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, vol.11, is.4, pp. 264 – 277, DOI: [doi:10.18662/rrem/189](https://doi.org/10.18662/rrem/189)

2. Gurevich, R., Brovchak L., Kholkovska, L. (2019), “The leadership qualities

formation of future educators by means of student self-government”, *Theory and practice of social systems management*, pp. 89 – 101

3. Zhukova, A. (2022), “Modern concepts and approaches to the formation of leadership competence in the institutions of professional prehigher education”, *Visnyk of the Lviv University, Series: Pedagogics*, pp. 65 – 72

4. Polishchuk, O., Polishchuk, O. (2021), “Axiological features of formation of leadership qualities in the process of obtaining higher education”, *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, pp. 201 – 210

5. Krasnoshchek, I. (2021), “Formation of students' leadership qualities as a task of educational activity of a student group curator”, *Scientific notes. Series: "Pedagogical Sciences"*, is. 94, pp. 144 – 150, available at: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-194-144-150>

6. Cherkashin, A. (2019), “Conceptual Provisions of the Methodological Dimension in the Context of Leadership Education in Higher Education Institutions”, *Theory and practice of social systems management. Quarterly scientific and practical journal*, Kharkiv: NTU “KHPI”, no. 1, pp. 102 – 115

7. Cherkashin, A. (2019), “Methodological Approaches to the Education of Future Leaders in Higher Education Institutions of Ukraine”, *Theory and practice of social systems management. Quarterly scientific and practical journal*, Kharkiv: NTU “KHPI”, no. 2, pp. 60 – 72

8. Cherkashin, A. (2021), “The Phenomenon of Leadership in Higher Education Institutions: Theoretical Analysis of Scientific Research”, *Theory and practice of social systems management. Quarterly scientific and practical journal*, no. 4, pp. 76 85

Стаття надійшла до редколегії 24.11.2023